

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI ÉRETTSÉGI MINTAFELADATOK

A 2024. JANUÁR 1-TŐL BEVEZETÉSRE KERÜLŐ VIZSGAKÖVETELMÉNYEK SZERINT

MINTAFELADATOK

SZÖVEGÉRTÉS

**Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!
Egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.**

Huszár Anna: *Beszédünk sokszínűsége a mesekarakterek megjelenítésében*

(1) Minden emberre jellemző a saját hangja, beszéde, felismerhetőek vagyunk a hangunk alapján. Életkorunk előrehaladtával sokat változik a beszédhangunk, egyes életszakaszokban ez a változás nagyobb mértékű (kamaszkor, időskor), más életszakaszokban kevésbé jelentős (felnőttkor). Nemcsak hosszú távú változások vannak, hanem egyes helyzetekben is eltérhet a hangunk a megszokottól. De van-e egyáltalán megszokott hangunk, és ha igen, melyik az a sok közül? Az, hogy hogyan beszélünk, függhet a fizikai és lelkiállapotunktól, hogy mennyire vagyunk letörve vagy felvillanyozódva, vagy épp milyen szinten van az önbizalmunk. Azon túl, hogy a beszédünk függ tőlünk, függ a környezetünktől is, vagyis attól, hogy épp kihez/kikhez beszélünk. Befolyásoló tényező lehet a kapcsolatok mélysége, hierarchiája: másként beszélünk a főnökünkkel, a gyerekünkkel vagy egy bizalmas barátunkkal. Más hangot ütünk meg akkor is, ha valakinek a kedvében akarunk járni, és más hangot, ha épp veszekedünk. Éreztetni tudjuk pusztán a hangszínezetünkkel az iróniát, gúnyt, cinizmust, de akár a sértődöttséget vagy a csodálatot is. Sokszor a beszédünk témája is meghatározó lehet: más hangot ütünk meg, ha valami nagyon mély, őszinte dolgot tárunk fel a másoknak, és más hangon beszélünk egy nagyobb társaságban, felületesebb poénok röpködése közben.

(2) E sokszínűség mellett azonban mégis ott van az egyediségünk, ami miatt felismerhetőek vagyunk a hangunkról, ha nem is olyan biztonsággal, mint az ujjlenyomatunkról vagy a DNS-mintánkról. Hangunk, beszédünk tehát jellemez minket, ezért van lehetőség más emberek imitálására, kifigurázására is, mikor valami jellegzetes tulajdonságot felnagyítva ábrázolunk. A mesekarakterek ábrázolása is ilyen feladatra ösztönzi az azt megtestesítő színészt, hogy az adott karakterhez minél jellemzőbb és jellegzetesebb hangot társítson. Ha egy színész több figurát is megtestesít a hangjával (pl. egy hangoskönyvben), akkor még fontosabb, hogy a karakterek jól felismerhetőek és jól elkülöníthetőek legyenek a hozzájuk rendelt hang alapján. Ez a terület szorosan kapcsolódik a beszédvariabilitás feltáráshoz, hiszen a különböző beszéd módok általában eltérő prozódiaiával valósulnak meg. Ez a jelenség a mesekaraktereknél szélsőségesebben mutatkozik meg.

(3) A meseolvasás prozódiai szerkezete jelentősen eltér más beszédműfajokétól. A beszéd akusztikai vizsgálatában többek között az időzítéssel és a zöngképzéssel kapcsolatos jellemzőket szokták mérni, elemezni. Az időzítési sajátosságokat a tempóval, a szünettartással és a ritmussal írják le, míg a zöngképzési jellemzők például a zöngeminőséggel, az alaphangfrekvenciával és a hangterjedéssel kapcsolatosak össze. Zöngének nevezzük a hangszalagok rezgése által létrejövő hangot, ez a hangszalagok állásától függően lehet modális, leheletes vagy éppen rekedtes (irreguláris). A zöngét jellemezhetjük az alaphangfrekvenciával, amely a hangszalagok rezgésének másodpercenkénti száma, tehát minél több rezgés történik adott időegység alatt, annál magasabb a hang frekvenciája. Az átlagos alaphangfrekvencián kívül a hangterjedés is jellemezheti a beszédet, amely a legalacsonyabb és a legmagasabb frekvenciájú hang frekvenciakülönbségéből számítható ki, általában félhangokban szokás megadni.

(4) A meseolvasás rendszerint lassúbb tempójú, több és hosszabb szünet tagolja, hiszen a mesék gyermekekhez szólnak, akik így könnyebben tudják azokat követni. Magasabb és változatosabb alaphangfrekvencia, nagyobb hangterjedelem, nagyobb és változatosabb hangerő, illetve nagyobb fokú hangsúlyozás jellemzi. Mindez magyarázható azzal, hogy a gyermekek figyelmének a fenntartásához kellően nagyfokú változatosságra van szükség. Prozódiai eltérések egymástól a mese különböző típusú részei is, mint például a narratív részek, a leírások és az egyes karakterek megszólalásai. A mesekarakterek utáni narrációs részeket általában alacsonyabb alaphangfrekvencia és intenzitás jellemzi, a jelentősebb érzelmi töltettel rendelkező részek általában lassúbb tempójúak, illetve a düh, öröm, meglepetés és félelem megjelenítésekor magasabb intenzitás, illetve változatosabb és magasabb alaphangfrekvencia figyelhető meg.

(5) Abban az esetben, ha egy mesemondó mondja a teljes mesét, szükséges, hogy a hangjával jól felismerhetően elkülönítse az egyes karaktereket, illetve a rájuk jellemző hanggal jelenítse meg őket. Általában elmondható, hogy a meseolvasó alaphangfrekvenciája és intenzitása magasabb, amikor karaktereket jelenít meg, mint amikor a narratív részeket olvassa. A gyerekszereplők megjelenítése esetén általában magasabb és egyenletesebb alaphangfrekvenciát figyeltek meg; a fiúknál magasabb, a lányoknál alacsonyabb intenzitást. A főszereplőkre általában magasabb és egyenletesebb alaphangfrekvencia jellemző a mellékszereplőkhöz képest.

A felnőtt meseszereplők hangja hasonlít a leginkább a narrátoréhoz, míg az idős szereplők hangjára jellemzőbb a hirtelenebb alaphangfrekvencia-változás.

(6) Kutatásomban minél eltérőbb sztereotip tulajdonságokkal rendelkező karakterek megjelenítését vizsgáltam. Azt elemeztem, hogy milyen akusztikai jellemzők mentén különböztetik el a leginkább a következő karaktereket: *izgága hörcsög*, *lusta lajhár*, *kecses őz*, *ravasz róka*. A kísérletemben dráma szakos középiskolai diákok vettek részt, akiknek a feladata egy adott szöveg felolvasása volt azzal az instrukcióval, hogy az adott karaktereket jelenítsék meg a hangjuk segítségével. Mindegyik karakterhez kaptak egy-egy képi illusztrációt, hogy könnyebben képet alkothassanak a karakterekről.

(7) A karakterek elkülönítése több prozódiai jegyben is megmutatkozott. A legnagyobb mértékben az *izgága hörcsög* karakterhez rendelt hang tért el a többitől. Jelentősen gyorsabb tempó, ritkább és rövidebb szünetek, magasabb alaphangfrekvencia és nagyobb hangterjedelem, illetve az általam vizsgált magán- és mássalhangzóknak a szokottól eltérő ejtése jellemezte. A *lusta lajhár* esetében lassúbb tempó, hosszabb szünetek, kevésbé szabályos zöngé és kisebb hangterjedelem volt tapasztalható. A *kecses őz* magasabb alaphangfrekvencia, nagyobb hangterjedelem és szabályosabb zöngé, míg a *ravasz rókát* alacsonyabb alaphangfrekvencia és kevésbé szabályos zöngé jellemezte. Látható tehát, hogy az adatközlők számos prozódiai jellemzőt változtattak a hangjukon a karakterek megformálásakor. Voltak olyan karakterek, amelyeknél az időzítési sajátosságok jelentősebb szerepet kaptak (*izgága hörcsög* és *lusta lajhár*), más karakterek esetében az alaphangfrekvencia magassága és változatosága játszott fontosabb szerepet. Nem volt elhanyagolható azonban a képzett zöngé szabályossága sem a karakterek megformálásakor.

(8) A beszéd sokféleségének vizsgálata és akusztikai leírása többek között az alkalmazott nyelvészet, a mesterséges beszédszintézis, valamint a gépi beszédfelismerés területén szolgálhat releváns információkkal.

Forrás: Édes Anyanyelvünk 2021. február 43. évfolyam 1. szám 16. oldal

<http://anyanyelvapolo.hu/edes-anyanyelvunk-pdf/ea-2021-XLIII-1.pdf>

(Az utolsó letöltés ideje: 2021. 06. 26.)

A kísérlet és a feladatlap illusztrációit Nagy Anna rajzolta.

1. A szöveg bevezetése alapján soroljon fel három különböző tényezőt, amelyektől függ a hangunk, a beszédünk! (1)

- a) _____
b) _____
c) _____

(3 pont)

2. Támassa alá a szöveg 1. és 2. bekezdéséből két-két példával, hogy Huszár Anna ismeretterjesztő tanulmánya a társalgási és a tudományos-szakmai stílusréteg szókincsét, nyelvi fordulatait is tartalmazza!

a) Két példa a társalgási stílusra:

(2 pont)

b) Két példa a tudományos-szakmai stílusra:

(2 pont)

3. a) Nevezzen meg három különbséget a meseolvasás és más beszédműfajok között! (3-5)

- a) _____
b) _____
c) _____

(3 pont)

b) Mi indokolja elsősorban ezeket a különbségeket? Két válaszlelemet említsen!

- a) _____
b) _____

(2 pont)

4. Nevezzen meg két időzíti sajátosságot az *izgága hörcsög* megjelenítése, megszólaltatása során!

a) _____

b) _____

(5 pont)

5. Helyezze el a cikkből kiírt szavakat a bennük megfigyelhető mássalhangzó-törvényszerűség alapján a táblázatban! Az üresen hagyott helyekre egy-egy jó megoldás kerüljön! Ügyeljen a helyesíráásra!

társítson, éreztetni, olvassa, különböző, fenntartásához, tagolja

	Zöngésség szerinti részleges hasonulás	Képzés helye szerinti részleges hasonulás	Teljes hasonulás	Összeolvadás	Rövidülés
Írásban jelöletlen					
Írásban jelölt	❖	❖		❖	❖

(6 pont)

6. Diáktársa nyári táborban teljesíti közösségi szolgálatát, délutánonként mesét olvas óvodáskorú gyerekeknek. Adjon három tanácsot diáktársának a 4. bekezdés alapján a felolvasáshoz, mesemondáshoz! Tanácsait egyszerű, teljes mondatokban, egyes szám második személyben, a felszólító módú ige rövid vagy hosszabb alakjával fogalmazza meg! Ügyeljen a helyesíráásra is!

a) _____

b) _____

c) _____

(3 pont)

7. Négy nyelvi példa felsorolásával igazolja, hogy a szerző a fonetika (hangtan) szakembereként tudományos munkát végez! (6)

(2 pont)

8. Párosítsa az alábbi fogalmakat a megfelelő meghatározáshoz! Vegye figyelembe az elvárt szófaji azonosságot, melynek következtében két meghatározáshoz nem tud rendelni szakkifejezést!

a) variabilitás b) narratív c) instrukció d) hierarchia

A) rangsor; szigorúan megszabott alá- és fölrendeltségi sor: _____

B) változékonyság, a változásra való alkalmasság: _____

C) elbeszélő, a történet elmondója: _____

D) útbaigazítással, tájékoztatással együtt adott utasítás: _____

E) valamilyen hierarchia szerint felépülő, azon alapuló: _____

F) elbeszélő jellegű: _____

(4 pont)

9. Igaz vagy hamis?

Döntse el az olvasott szöveg alapján az alábbi állításokról, hogy igazak-e vagy hamisak! Írja a megfelelő betűjelet az állítás mellé, a táblázat 3. oszlopába! (I = igaz, H = hamis)

a)	Hangunkkal, beszédünkkel képesek vagyunk más embereket imitálni.	
b)	Valamennyi mássalhangzó zöngéshang.	
c)	Prozódiaileg azért térnek el egymástól a mese különböző típusú részei, mert a gyermekek figyelmének a fenntartásához kellően nagyfokú változatosságra van szükség.	
d)	Az <i>izgága hörcsög</i> , <i>lusta lajhár</i> , <i>kecses őz</i> , <i>ravasz róka</i> olyan mesei karakterek, amelyek egymástól nagyon eltérő sztereotip tulajdonságokkal rendelkeznek.	

(4 pont)

10. Az alábbiakban megadtuk néhány fogalom meghatározását, jellemzőjét. Írja melléjük a szövegben olvasott ismeretei alapján a megfelelő kifejezést!

A nyelvészetben a beszéd ritmusára, hangsúlyozására, hanglejtésére, folyamatosságára utaló szakkifejezés: _____

A hangok rezgésének másodpercenkénti száma: _____

Három típusa van a hangszalagok állásától függően: _____

A beszédműfajok egyike, amely rendszerint lassúbb tempójú, több és hosszabb szünet tagolja: _____

(4 pont)

11. Az akusztikai kutatásban részt vevő diákok az instrukciókon kívül a négy mesehős képi illusztrációját is kézhez kapták.

a) Mi volt a célja ennek az eljárásnak?

(1 pont)

b) Ha Önnek a szöveg alapján a négy karakter közül egyiket meg kellene jelenítenie, melyiket választaná? Az idézett szövegből vett két érveléssel támassza alá választását! A két érvelést egy-egy teljes mondatban fogalmazza meg!

(2 pont)

Összesen 40 pont

IRODALMI FELADATLAP

1. Töltse ki a táblázatot a minta alapján, nevezze meg az irodalom ősi formáiból megismert alakokat!

<i>napisten, a költészet és a jóslás istene</i>	<i>Apolló</i>	<i>római/latin mitológia</i>
a csodaszarvas úzó		
	Pallasz Athéné	

(2 pont)

2. Az alábbi fogalmak közül melyiket köti az Ószövetséghez, melyiket az Újszövetséghez?

Tízparancsolat, evangélium, passió, zsoltár, Tóra, apokalipszis

Ószövetség:

Újszövetség:

(2 pont)

3. Húzza alá azokat az állításokat, melyek a klasszicizmusra jellemzőek!

A, műnem- és műfajkeveredés B, töredékesség, romkultusz

C, mértéktartás, arányosság D, imitáció, mintakövetés

(2 pont)

4. Hogyan vélekednek a költészetéről, a költőszerepről a romantika költői? Két tartalmi jegyet fogalmazzon meg!

(2 pont)

5. Karikázza be azoknak a verssoroknak a betűjelét, amelyek a Szózatból valók!

A, „Megfogyva bár, de törve nem, // Él nemzet e hazán.”

B, „Szerte nézett s nem lelé // Honját a hazában”

C, „Árpád hős magzatjai // Felvirágozának.”

D, „Az nem lehet, hogy annyi szív // Hiába onta vért”

E, „Mi dolgunk a világon? küzdeni// Erőnk szerint a legnemesbekért.”

(2 pont)

6. Az alábbi nevekkel kötelező olvasmányai során találkozott. Nevezze meg, mely művek szereplői az alábbiak!

	A mű címe:	A mű írója:
Kreón		
Mirigy		

(2 pont)

7. Igaz vagy hamis? Döntse el az alábbi állításokról, hogy igazak vagy hamisak! A megfelelő (I vagy H) betűjelet írja a táblázat 3. oszlopába!

A	Az invokáció eposzi kellék, a dolgok közepébe vágó kezdést jelenti.	
B	<i>A helység kalapácsa</i> Petőfi Sándor 1854-ben írt elbeszélő költeménye, komikus eposz, egyben stílusparódia.	

(2 pont)

8. Nevezze meg, hogy az alábbi meghatározások mely irodalmi fogalomra illenek!

A, Rövid, tömör, előkészítésből és csattanóból álló, többnyire disztichon formában írt lírai költemény; eredetileg sírfelirat volt.

B, Szélsőségesen össze nem illő elemek társítása, ami nevetséges és borzongató hatást kelt egyszerre.

(2 pont)

9. Melyik magyar költőt juttatja eszébe az alábbi szöveg? A költő teljes nevét írja le!

a, A négy részből álló elbeszélő költemény az Ószövetség egyik legismertebb történetének újraírása. A mű többek között azt firtatja, mit kell tennie a költőnek, ha a világot erkölcsileg romlottnak látja. „Vétkesek közt cinkos, aki néma” – hangzik el a műben.

Ki a költő? _____

b, A magyar nyelvű irodalom első nagy klasszikusa. Életében nem jelentek meg saját művei nyomtatásban; versgyűjteménye kéziratos másolatban maradt ránk. Szerelmi, vitézi és istenes versei közül az utóbbiban alkot legeredetibbet.

Ki a költő? _____

(2 pont)

10. Nevezze meg a képen látható költőt! Írja le emlékezetből annak a versének az első két sorát, amelyhez adtunk segítséget is!

A költő neve: _____

A vers 1-2. sora: _____

(2 pont)

Összesen 20 pont

SZÖVEGALKOTÁS

Műértelmező szövegalkotás: egy mű értelmezése

Értelmezze Arany János balladáját! Elemzésében mutassa be *A kép-mutogató* című mű műfaji összetettségét, a történet elbeszélésének sajátosságait! Elemezze a balladában a **bűn – büntetés – bűnhődés motívumát!**

Írásműve 500-800 szó terjedelmű legyen!

Arany János: A kép-mutogató.¹

Énekes história.²

Debreceni sokadalom!³

Nézz e képre, halld meg dalom:

Szomorú történet esett,

– Kin sok jámbor szív megesett –

E szomorú időben;

Arrul szerzék ez új verset

Ebben az esztendőben.

Első képem azt mutatja:

Grófkisasszonyt feddi⁴ atyja,

Mér fejére súlyos átkot,

Hogyha az íródeákat

Még tovább is szíveli,

Kihez a sáros cipőjét

Sem méltó megtörlni.

Im haragra lobban arca,

Ősi dölyfe, mély kudarca!

A leány, mint szőke harmat,

Reszket, elfoly; – ajka hallgat,

Vagy, ha mond is, ennyit mond:

Válni nem tud, de meghalhat,

Ősz fején úgy nem lesz gond.⁵

Második kép: hogy az atyja

A deákat felhivatja.

Íme, ott áll; büszke, délceg,

¹ Arany János a cím után pontot tett. A 17-19. században Európa-szerte elterjedt vásári látványosság volt a képmutogató. A történet epizódjait táblaképre festették, s az előadó elmondta/elénekelte a tanulságos, olykor moralizáló történet, s közben az egyes jeleneteket ábrázoló képekre mutatott.

² A képmutogató által előadott történetet az 1850-es évekig nyomtatásban is árulták a vásári ponyvákön.

³ Vásár, vásár népe

⁴ Szidja, korholja

⁵ Apjának akkor nem jelent többé gondot.

Viseletén semmi félszeg;

De szegény – csak köznemes:

Grófkisasszony szép kezére

Már ezért sem érdemes.

Szigorún ezt tudtul adja

Grófkisasszony édesatyja, –

S hogy sem esztendő, se' hónap,

Kitelt éve,⁶ mehet holnap,

Messze ám! nagy a világ.

Mélyet bókol, de csak ott áll

Bátran az iródeák.

„Gróf úr! enyim a leánya,

Szíve, lelke, minden vágya;

Minket senki el nem választ:

Kezét kérem és a választ,

Ha »igen« is, ha »nem« is;

Rangja, fénye, java nem kell:

Elveszem egy ingben is.”⁷

Fagy, ütésre, föl nem enged:

Hogy kidobják: szolgát csenget.

Új kép váltja most a régít:

(Nézni kell a vesszóm végít⁸)

A leányt mutatja, hogy

Ezt sikoltva: „egy ingben is!”

Apja lábához lerogy.

A deákkal hajduk bánnak.

Szóke fürtit a leánynak

Apja tekeré kezére,

Mintha nem vón' édes vére,

S dobja a legény után. -

Hír nincs rólok, hang sincs rólok

A kastélyban ezután.

Szalma-viskó s falu vége

Ifju párnak menedéke;

Ottan rejtve volna, s boldog,

Ha tudna, vagy birna *dolgot*:

Hanem a természet kér,

S már sohajjal végzi a dal:

⁶ Letelt az egy évre szóló szerződése.

⁷ Hozomány nélkül, egy szál ruhában

⁸ A vásári képmutogatók hosszú pálcával mutogatták a felfüggesztett tábla megfelelő részeit, miközben verses szöveggel vagy énekkel kísérték a látványt.

»Kis kunyhóban is megfér«. ⁹

Avagy e kéz finom bőre
Áll-e a mosóteknőre?
Kit arasszal így fogunk át:
E derék, bir durva munkát?...
Férje könnyebben veszi:
Savanyú tej neki nem kell,
A fölét ha leeszi. –¹⁰

Őszi este, kandallónál,
Az öreg gróf ott szunyókál;
Bög a kémény, künn esik, fú,
Hogy belép egy szolga fiú
S könnyes szemmel odasúg:
»Kapu-rácsnál rongyos nő áll,
Azt mondja, kisasszonyunk.«

»Ha! tépesd le az ebekkel!
Nincs leányom – nem volt – nem kell!«
– Legszomorúbb ez a rajzon,
Ezt ne nézze terhes asszony,
Mert úgy jár, mint amit lát,
Mint a szegény grófkisasszony,
Mikor üzték a kutyák.

Múlik a tél, esztendő is,
Múlat a gróf, feled ő is;
Nappal verseny és vadászat,
Este keres vídám házat,
Hol van élénk társaság;
S időt ölteni felkerül ott
Mindenféle furcsaság.

Asztal-írás¹¹ ötvenhatban¹²
Vala itt-ott még divatban;
Kisdéd asztal egyik lába
Író-eszközt rejt magába:
A körül sereglenek,
Azzal írnak másvilági

⁹ *Kis kunyhóban is megfér* – „»Hiszen két boldog szerelmes / Kis kunyhóban is megfér.« Így végződik SZEMERE PÁL fordításában SCHILLER dala (An der Quelle...) mely a század első felében országzserte zengett, érzélgő ifjak és leányok ajkán.” - Arany János jegyzete a *Kapcsos Könyv*ben.

¹⁰ „Magsavanyodott a tej”, megunta a kapcsolatot, „leette a fölét”, azaz, ami jó volt benne, azt élvezte. De „magsavanyodott”, megromlott a kapcsolatuk, s a legény elhagyta a lányt.

¹¹ Asztalírás: a halott lélek megidézése asztaltáncoltatással. A közvetítő (médium) irányításával az asztal mozgása „leírja” a halott lélek „válaszait” a még élő hozzátartozóknak az asztal lábához erősített ceruzával.

¹² Arany János Nagykörösön még látott „asztalírást” 1856-ban.

Láthatatlan szellemek.

Szép ajak mond: »Gróf úr nem mer
Szóba állni a szellemmel.«
Gróf mosolygva asztalhoz nyúl,
Csak érinti: asztal indul,
 Szalad ujja közt az ón,
S a papírra ez van írva
 Ismert kézzel: »Én, Verón.«
Arcát éri hús fuvallat,
Hátranéz s egy »ah!« szót hallat:
Áll mögötte volt leánya,
Már nem élő, csak az árnya,
 Sápadt, rongyos, – ím, minő!
Karján, alva-é vagy halva?
Egy idétlen¹³ csecsemő.

»Nem emelek súlyos vádat,
Csak elhoztam unokádat;
Teste nyugszik az enyémmel,
Vad erdőben temeték el, –
 Nézd, ha élne, szép fiú;
Lelke szunnyad, nem költ még fel,
 Nem volt arra ért korú.«¹⁴

Mint kit rémes álma zaklat,
Gróf néhány szót félbeszaggat;
Kik ezt látják ott körösleg,
Vélik olyan különösnek,
 Szóbeszédnek tere tág;
A gróf elment; – nem is látja
Többé semmi társaság.

Megy, s bezárja benső zárját
Hívja gyakran holt leányát;
Kulcslyukon kik hallgatóznak,
Csak felét hallják a szónak:
 Amit a gróf *maga* mond;
Szájról szájra suttogás kél:
 »Csitt... való: a gróf bolond.«

Nem, nem az még: szól, tesz, rendel
Most is mindent értelemmel;
De, ha asztalával írat,
Hogy sebére leljen írat¹⁵

¹³ Idő előtt született gyerek. Itt: még világra sem jött magzat.

¹⁴ „Lelke szunnyad, nem költ még fel”: még nem született meg

¹⁵ Ír, gyógyír: orvosság, gyógyszer

És ha lánya megjelen:
Kérdi, kéri, térden állva:
Engesztelni mit tegyen?

»Nem mondom, hogy »megbocsátok«
Mert nem tőlem függ ez átok;
Míg szívemben élet égett,
Sem táplált az gyűlölséget,
Megtöré csak fájdalom;
Kérjed Istent: *bűnbocsátni*
Nála *több* az irgalom.«
»Monddza hát, hol nyugszik tested?
Gróf atyád már rég kerestet;
Felrakattam új kápolnád,
Aranyozzák büszke tornyát:
Ott nyugodjál, gazdagon.«
»Oh – hová kopóid üztek –
Jobb nekem már a vadon!«

Még egy kép jön, az utolsó:
Márványkőből nagy koporsó;
(Benn egész sort rejt e kriptá.)
Címerét most megfordítva¹⁶
Vésték rá a kőlapon:
Ez a sírbolt nem lesz nyitva –
Csak az ítéletnapon.

1877. november 25.

Forrás: Arany János: *Összes művei I.* Szerkesztő: Barta János. Sajtó alá rendezte: Voinovich Géza. Akadémia Kiadó, Bp. 1951, 380-384.

¹⁶ A sírkőbe vésett fordított címerrel jelezték: a nemesi család kihalt.

VAGY

TÉMAKIFEJTŐ DOLGOZAT

Mutassa be az ősz megjelenítésének sokszínűségét a magyar irodalomban! Fejtse ki az ősz-értelmezések kétarcúságát, az ősz-toposz létértelmező szerepét néhány / legalább két-három szabadon választott költemény alapján! Dolgozatában különböző korok szerzőinek műveiből válogasson!

Írásműve 500-800 szó terjedelmű legyen!

JAVÍTÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ A SZÖVEGÉRTÉSHEZ

***Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!
Egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.***

Huszár Anna: *Beszédünk sokszínűsége a mesekarakterek megjelenítésében*

(1) Minden emberre jellemző a saját hangja, beszéde, felismerhetőek vagyunk a hangunk alapján. Életkorunk előrehaladtával sokat változik a beszédhangunk, egyes életszakaszokban ez a változás nagyobb mértékű (kamaszkor, időskor), más életszakaszokban kevésbé jelentős (felnőttkor). Nemcsak hosszú távú változások vannak, hanem egyes helyzetekben is eltérhet a hangunk a megszokottól. De van-e egyáltalán megszokott hangunk, és ha igen, melyik az a sok közül? Az, hogy hogyan beszélünk, függhet a fizikai és lelkiállapotunktól, hogy mennyire vagyunk letörve vagy felvillanyozódva, vagy épp milyen szinten van az önbizalmunk. Azon túl, hogy a beszédünk függ tőlünk, függ a környezetunktől is, vagyis attól, hogy épp kihez/kikhez beszélünk. Befolyásoló tényező lehet a kapcsolatok mélysége, hierarchiája: másként beszélünk a főnökünkkel, a gyerekünkkel vagy egy bizalmas barátunkkal. Más hangot ütünk meg akkor is, ha valakinek a kedvében akarunk járni, és más hangot, ha épp veszekedünk. Éreztetni tudjuk pusztán a hangszínezetünkkel az iróniát, gúnyt, cinizmust, de akár a sértődöttséget vagy a csodálatot is. Sokszor a beszédünk témája is meghatározó lehet: más hangot ütünk meg, ha valami nagyon mély, őszinte dolgot tárunk fel a másoknak, és más hangon beszélünk egy nagyobb társaságban, felületesebb poénon röpködése közben.

(2) E sokszínűség mellett azonban mégis ott van az egyediségünk, ami miatt felismerhetőek vagyunk a hangunkról, ha nem is olyan biztonsággal, mint az ujjlenyomatunkról vagy a DNS-mintánkról. Hangunk, beszédünk tehát jellemez minket, ezért van lehetőség más emberek imitálására, kifigurázására is, mikor valami jellegzetes tulajdonságot felnagyítva ábrázolunk. A mesekarakterek ábrázolása is ilyen feladatra ösztönzi az azt megtestesítő színészt, hogy az adott karakterhez minél jellemzőbb és jellegzetesebb hangot társítson. Ha egy színész több figurát is megtestesít a hangjával (pl. egy hangoskönyvben), akkor még fontosabb, hogy a karakterek jól felismerhetőek és jól elkülöníthetőek legyenek a hozzájuk rendelt hang alapján. Ez a terület szorosan kapcsolódik a beszédbeli variabilitás feltárásához, hiszen a különböző beszédmodok általában eltérő prozódiaival valósulnak meg. Ez a jelenség a mesekaraktereknél szélsőségesebben mutatkozik meg.

(3) A meseolvasás prozódiai szerkezete jelentősen eltér más beszédműfajokétól. A beszéd akusztikai vizsgálatában többek között az időzítéssel és a zöngképzéssel kapcsolatos jellemzőket szokták mérni, elemezni. Az időzítési sajátosságokat a tempóval, a szünettartással és a ritmussal írják le, míg a zöngképzési jellemzők például a zöngeminőséggel, az alapfrekvenciával és a hangterjedelemmel kapcsolhatók össze. Zöngének nevezzük a hangszalagok rezgése által létrejövő hangot, ez a hangszalagok állásától függően lehet modális, leheletes vagy éppen rekedtes (irreguláris). A zöngét jellemezhetjük az alapfrekvenciával, amely a hangszalagok rezgésének másodpercenkénti száma, tehát minél több rezgés történik adott időegység alatt, annál magasabb a hang frekvenciája. Az átlagos alapfrekvencián kívül a hangterjedelem is jellemezheti a beszédet, amely a legalacsonyabb és a legmagasabb

frekvenciájú hang frekvenciakülönbségéből számítható ki, általában félhangokban szokás megadni.

(4) A meseolvasás rendszerint lassúbb tempójú, több és hosszabb szünet tagolja, hiszen a mesék gyermekekhez szólnak, akik így könnyebben tudják azokat követni. Magasabb és változatosabb alaphangfrekvencia, nagyobb hangterjedelem, nagyobb és változatosabb hangerő, illetve nagyobb fokú hangsúlyozás jellemzi. Mindez magyarázható azzal, hogy a gyermekek figyelmének a fenntartásához kellően nagyfokú változatosságra van szükség. Prozódiai eltérnek egymástól a mese különböző típusú részei is, mint például a narratív részek, a leírások és az egyes karakterek megszólalásai. A mesekarakterek utáni narrációs részeket általában alacsonyabb alaphangfrekvencia és intenzitás jellemzi, a jelentősebb érzelmi töltettel rendelkező részek általában lassúbb tempójúak, illetve a düh, öröm, meglepetés és félelem megjelenítésekor magasabb intenzitás, illetve változatosabb és magasabb alaphangfrekvencia figyelhető meg.

(5) Abban az esetben, ha egy mesemondó mondja a teljes mesét, szükséges, hogy a hangjával jól felismerhetően elkülönítse az egyes karaktereket, illetve a rájuk jellemző hanggal jelenítse meg őket. Általában elmondható, hogy a meseolvasó alaphangfrekvenciája és intenzitása magasabb, amikor karaktereket jelenít meg, mint amikor a narratív részeket olvassa. A gyerekszereplők megjelenítése esetén általában magasabb és egyenletesebb alaphangfrekvenciát figyeltek meg; a fiúknál magasabb, a lányoknál alacsonyabb intenzitást. A főszereplőkre általában magasabb és egyenletesebb alaphangfrekvencia jellemző a mellékszereplőkhöz képest. A felnőtt meseszereplők hangja hasonlít a leginkább a narrátoréhoz, míg az idős szereplők hangjára jellemzőbb a hirtelenebb alaphangfrekvencia-változás.

(6) Kutatásomban minél eltérőbb sztereotip tulajdonságokkal rendelkező karakterek megjelenítését vizsgáltam. Azt elemeztem, hogy milyen akusztikai jellemzők mentén különböztetik el a leginkább a következő karaktereket: *izgága hörcsög*, *lusta lajhár*, *kecses őz*, *ravasz róka*. A kísérletemben dráma szakos középiskolai diákok vettek részt, akiknek a feladata egy adott szöveg felolvasása volt azzal az instrukcióval, hogy az adott karaktereket jelenítsék meg a hangjuk segítségével. Mindegyik karakterhez kaptak egy-egy képi illusztrációt, hogy könnyebben képet alkothassanak a karakterekről.

(7) A karakterek elkülönítése több prozódiai jegyben is megmutatkozott. A legnagyobb mértékben az *izgága hörcsög* karakterhez rendelt hang tért el a többitől. Jelentősen gyorsabb tempó, ritkább és rövidebb szünetek, magasabb alaphangfrekvencia és nagyobb hangterjedelem, illetve az általam vizsgált magán- és mássalhangzóknak a szokottól eltérő ejtése jellemezte. A *lusta lajhár* esetében lassúbb tempó, hosszabb szünetek, kevésbé szabályos zöngé és kisebb hangterjedelem volt tapasztalható. A *kecses őz* magasabb alaphangfrekvencia, nagyobb hangterjedelem és szabályosabb zöngé, míg a *ravasz rókát* alacsonyabb alaphangfrekvencia és kevésbé szabályos zöngé jellemezte. Látható tehát, hogy az adatközlők számos prozódiai jellemzőt változtattak a hangjukon a karakterek megformálásakor. Voltak olyan karakterek, amelyeknél az időzítési sajátosságok jelentősebb szerepet kaptak (*izgága hörcsög* és *lusta lajhár*), más karakterek esetében az alaphangfrekvencia magassága és változatosága játszott fontosabb szerepet. Nem volt elhanyagolható azonban a képzett zöngé szabályossága sem a karakterek megformálásakor.

(8) A beszéd sokféleségének vizsgálata és akusztikai leírása többek között az alkalmazott nyelvészet, a mesterséges beszédszintézis, valamint a gépi beszéd felismerés területén szolgálhat releváns információkkal.

Forrás: Édes Anyanyelvünk 2021. február 43. évfolyam 1. szám 16. oldal

<http://anyanyelvapolo.hu/edes-anyanyelvunk-pdf/ea-2021-XLIII-1.pdf>

(Az utolsó letöltés ideje: 2021. 06. 26.)

A kísérlet és a feladatlap illusztrációit Nagy Anna rajzolta.

1. A szöveg bevezetése alapján soroljon fel három különböző tényezőt, amelyektől függ a hangunk, a beszédünk! (1)

- életkor/egyed életszakaszok/kamaszkor, időskor/hosszú távú változások
- egyes helyzetek
- fizikai és lelkiállapot
- a kapcsolatok mélysége/ hierarchiája
- más hangot ütünk meg, ha valakinek a kedvében akarunk járni vagy ha veszünk
- hangszínezet/irónia, gúny, cinizmus, sértődöttség, csodálat kifejezése
- a beszéd témája

Adható 3, 2, 1, 0 pont. A tényezők egy soron belül egyféleképpen számítanak.

2. Támassa alá a szöveg 1. és 2. bekezdéséből két-két példával, hogy Huszár Anna ismeretterjesztő tanulmánya a társalgási és a tudományos-szakmai stílusréteg szókincsét, nyelvi fordulatait is tartalmazza!

a) Két példa a társalgási stílusra:

- „mennyire vagyunk letörve vagy felvillanyozódva”
- „vagy épp milyen szinten van az önbizalmunk”
- „más hangot ütünk meg, ha valami nagyon mély, őszinte dolgot tárunk fel”
- „más hangon beszélünk egy nagyobb társaságban, felületesebb poénok röpködése közben”

Adható 2, 1, 0 pont. Az idézőjel hiányát központozási hibaként tüntessük fel!

b) Két példa a tudományos-szakmai stílusra:

- „az ujjlenyomatunkról”
- „a DNS-mintánkról”
- „emberek imitálására”
- „a beszédbeli variabilitás”
- „különböző beszédmódok”
- „eltérő prozódiával valósulnak meg”

Adható 2, 1, 0 pont. Más jó megoldás is elfogadható. Az idézőjel hiányát központozási hibaként tüntessük fel!

3. a) Nevezzen meg három különbséget a meseolvasás és más beszédműfajok között! (3-5)

- időzítési sajátosságok/tempó/szünettartás/ritmus
- zöngéképzési jellemzők/zöngeminőség/alapfrekvencia/hangterjedelem
- a meseolvasás rendszerint lassúbb tempójú, több és hosszabb szünetet foglalja
- magasabb és változatosabb alapfrekvencia, nagyobb hangterjedelem, nagyobb és változatosabb hangerő, illetve nagyobb fokú hangsúlyozás jellemzi
- a meseolvasó alapfrekvenciája és intenzitása magasabb, amikor karaktereket jelenít meg, mint amikor a narratív részeket olvassa

Adható 3, 2, 1, 0 pont. Más jó megoldás is elfogadható.

b) Mi indokolja elsősorban ezeket a különbségeket? Két válaszlelemet említsen!

a mesék gyermekekhez szólnak, akik így könnyebben tudják azokat követni
a gyermekek figyelmének a fenntartásához kellően nagyfokú változatosságra van szükség

Adható 2, 1, 0 pont

4. Nevezzen meg két időzíti sajátosságot az *izgága hörcsög* megjelenítése, megszólaltatása során! (7)

- (jelentősen) gyorsabb tempó
- ritkább szünetek
- rövidebb szünetek

Adható 2, 1, 0 pont

5. Helyezze el a cikkből kiírt szavakat a bennük megfigyelhető mássalhangzó-törvényszerűség alapján a táblázatban! Az üresen hagyott helyekre egy-egy jó megoldás kerüljön! Ügyeljen a helyesírásra!

társítson, éreztetni, olvassa, különböző, fenntartásához, tagolja

	Zöngésség szerinti részleges hasonulás	Képzés helye szerinti részleges hasonulás	Teljes hasonulás	Összeolvadás	Rövidülés
Írásban jelöletlen	éreztetni	különböző	tagolja	társítson	fenntartásához
Írásban jelölt	❖	❖	olvassa	❖	❖

Adható 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont. Csak a helyesírás szempontjából kifogástalan megoldásra adható pont. Ha egy helyen több megoldás is szerepel, nem adható meg a pont akkor sem, ha közöttük van a jó is.

6. Diáktársa nyári táborban teljesíti közösségi szolgálatát, délutánonként mesét olvas óvodáskorú gyerekeknek. Adjon három tanácsot diáktársának a 4. bekezdés alapján a felolvasáshoz, mesemondáshoz! Tanácsait egyszerű, teljes mondatokban, egyes szám második személyben, a felszólító módú ige rövid vagy hosszabb alakjával fogalmazza meg!

A mesét lassú tempóban olvasd/olvassad fel!

Meseolvasás közben többször tarts/tartsál szünetet!

Magasabb és változatosabb alaphangfrekvencián olvas/olvassál!

Használj nagyobb hangterjedelmet!

Prozódiailag különítsd/különítsd el egymástól a mese részeit!

A düh, öröm, meglepetés, félelem megjelenítésekor magasabb intenzitással

olvass/olvassál/mesélj/meséljél!

Adható 3, 2, 1, 0 pont. Más jó megoldás is elfogadható, ha megfelel a feladat kiírásának.

7. Négy nyelvi példa felsorolásával igazolja, hogy a szerző a fonetika (hangtan) szakembereként tudományos munkát végez! (6)

- „kutatásomban”

- „vizsgáltam”
- „elemeztem”
- „kísérletemben”

Adható 2, 1, 0 pont. Négy jó válasz: 2 pont, három-kettő jó válasz 1 pont. Egy jó válaszra nem adható pont.

8. Párosítsa az alábbi fogalmakat a megfelelő meghatározáshoz! Vegye figyelembe az elvárt szófaji azonosságot, melynek következtében két meghatározáshoz nem tud rendelni szakkifejezést!

- a) variabilitás b) narratív c) instrukció d) hierarchia

- A) rangsor; szigorúan megszabott alá- és fölérendeltségi sor: **d**
B) változékonyság, a változásra való alkalmasság: **a**
C) elbeszélő; a történet elmondója: -
D) útbaigazítással, tájékoztatással együtt adott utasítás: **c**
E) valamilyen hierarchia szerint felépülő, azon alapuló: -
F) elbeszélő jellegű: **b**

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont. Ha a vizsgázó egy helyre több megoldást is írt, nem adható meg a pont.

9. Igaz vagy hamis?

Döntse el az olvasott szöveg alapján az alábbi állításokról, hogy igazak-e vagy hamisak! Írja a megfelelő betűjelet az állítás mellé, a táblázat 3. oszlopába! (I = igaz, H = hamis)

a)	Hangunkkal, beszédünkkel képesek vagyunk más embereket imitálni.	I
b)	Valamennyi mássalhangzó zöngéshang.	H
c)	Prozódiaileg azért térnek el egymástól a mese különböző típusú részei, mert a gyermekek figyelmének a fenntartásához kellően nagyfokú változatosságra van szükség.	I
d)	Az <i>izgága hörcsög</i> , <i>lusta lajhár</i> , <i>kecses őz</i> , <i>ravasz róka</i> olyan mesei karakterek, amelyek egymástól nagyon eltérő sztereotip tulajdonságokkal rendelkeznek.	I

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont. Ha a vizsgázó egy helyre több megoldást is írt, nem adható meg a pont.

10. Az alábbiakban megadtuk néhány fogalom meghatározását, jellemzőjét. Írja melléjük a szövegben olvasott ismeretei alapján a megfelelő kifejezést!

A nyelvészetben a beszéd ritmusára, hangsúlyozására, hanglejtésére, folyamatosságára utaló szakkifejezés: **prozódia**

A hangok rezgésének másodpercenkénti száma: **alapfrekvencia**

Három típusa van a hangszalagok állásától függően: **zöng**

A beszédműfajok egyike, amely rendszerint lassúbb tempójú, több és hosszabb szünetet tagolja: **meseolvasás**

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont. Ha a vizsgázó egy helyre több megoldást is írt, nem adható meg a pont.

11. Az akusztikai kutatásban részt vevő diákok az instrukciókon kívül a négy mesehős képi illusztrációját is kézhez kapták. (6)

a) Mi volt a célja ennek az eljárásnak?

- hogy könnyebben képet alkothassanak a karakterekről

Adható 1, 0 pont.

b) Ha Önnek a szöveg alapján a négy karakter közül egyiket meg kellene jelenítenie, melyiket választaná? Az idézett szövegből vett két érveléssel támassza alá választását! A két érvelés egy-egy teljes mondatban fogalmazza meg!

Például:

Szívesen jeleníteném meg az izgága hörcsögöt, mert úgy érzem, én is **gyorsabban beszélek** és képes vagyok **magasabb frekvencián** megszólalni.

vagy

A lusta lajhár szerep illene hozzám leginkább, mert **lassan beszélek**, **hosszabb szüneteket** tartok.

vagy

A kecses őz illene hozzám igazán, mert **a hangom magas és tisztán képezem a zöngéket**.

vagy

A ravasz róka karakterének megformázását vállalnám, mert **alacsonyabb alapfrekvencián** beszélek, valamint **kevésbé szabályosak a zöngéim**.

Adható 2, 1, 0 pont. Nyelvhelyességi szempontból kifogástalan mondatra adható meg a két pont. Egy pont adható, ha megvan a két érv, de a mondat megfogalmazása nem tökéletes.

JAVÍTÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ AZ IRODALMI FELADATLAPHOZ

1. Töltse ki a táblázatot a minta alapján, nevezze meg az irodalom ősi formáiból megismert alakokat!

<i>napisten, a költészet és a jóslás istene</i>	<i>Apolló</i>	<i>római/latin mitológia</i>
a csodaszarvas úzői	Hunor és Magor / Magyar	ősi magyar hitvilág / eredetmonda
a tudományok, a mesterségek bölcs istennője	Pallasz Athéné	görög mitológia

Adható 2, 1, 0 pont. Egy hibátlanul kitöltött sorért jár 1 pont.

2. Az alábbi fogalmak közül melyiket köti az Ószövetséghez, melyiket az Újszövetséghez?

Tízparancsolat, evangélium, passió, zsoltár, Tóra, apokalipszis

Ószövetség: Tízparancsolat, zsoltár, Tóra

Újszövetség: evangélium, passió, apokalipszis

Adható 2, 1, 0 pont. Egy hibátlanul kitöltött sorért 1 pont adható.

3. **Húzza alá azokat az állításokat, melyek a klasszicizmusra jellemzők!**

A, műnem- és műfajkeveredés

B, töredékesség, romkultusz

C, mértéktartás, arányosság

D, imitáció, mintakövetés

Adható 2, 1, 0 pont. Kettőnél több válasz jelölése esetén le kell vonnunk a pontszámból 1, illetve 2 pontot.

4. Hogyan vélekednek a költészetről, a költőszeréről a romantika költői? Két tartalmi jegyet fogalmazzon meg!

- a költészetnek társadalomformáló szerepe van
- közéleti költészet
- a romantikus költő népvész / vátesz /látnok, jós / próféta ihlettségű

Adható 2, 1, 0 pont

5. Karikázza be azoknak a verssoroknak a betűjelét, amelyek a Szózatból valók!

A, „Megfogyva bár, de törve nem, // Él nemzet e hazán.”

B, „Szerte nézett s nem lelé // Honját a hazában”

C, „Árpád hős magzatjai // Felvirágozának.”

D, „Az nem lehet, hogy annyi szív // Hiába onta vért”

E, „Mi dolgunk a világon? küzdeni// Erőnk szerint a legnemesbekért.”

Adható 2, 1, 0 pont. Minden jó válasz 1 pont. Kettőnél több válasz jelölése esetén le kell vonnunk a pontszámból 1, illetve 2 pontot.

6. Az alábbi nevekkel kötelező olvasmányai során találkozott. Nevezze meg, mely művek szereplői az alábbiak!

	A mű címe:	A mű írója:
Kreón	Antigoné	Szophoklész
Mirigy	Csongor és Tünde	Vörösmarty Mihály

Adható 2, 1, 0 pont. Egy hibátlanul kitöltött sorért 1 pont adható.

7. Igaz vagy hamis? Döntse el az alábbi állításokról, hogy igazak vagy hamisak! A megfelelő (I vagy H) betűjelet írja a táblázat 3. oszlopába!

A	Az invokáció eposzi kellék, a dolgok közepébe vágó kezdést jelenti.	H
B	<i>A helység kalapácsa</i> Petőfi Sándor 1854-ben írt elbeszélő költeménye, komikus eposz, egyben stílusparódia.	H

Adható 2, 1, 0 pont

8. Nevezze meg, hogy az alábbi meghatározások mely irodalmi fogalomra illenek!

A, Rövid, tömör, előkészítésből és csattanóból álló, többnyire disztichon

formában írt lírai költemény; eredetileg sírfelirat volt.

epigramma

B, Szélsőségesen össze nem illő elemek társítása, ami nevetséges és borzongató hatást kelt egyszerre.

groteszk

Adható 2, 1, 0 pont

9. Melyik magyar költőt juttatja eszébe az alábbi szöveg? A költő teljes nevét írja le!

a, A négy részből álló elbeszélő költemény az Ószövetség egyik legismertebb történetének újraírása. A mű többek között azt firtatja, mit kell tennie a költőnek, ha a világot erkölcsileg romlottnak látja. „Vétkesek közt cinkos, aki néma” – hangzik el a műben.

Ki a költő? Babits Mihály

b, A magyar nyelvű irodalom első nagy klasszikusa. Életében nem jelentek meg saját művei nyomtatásban; versgyűjteménye kéziratos másolatban maradt ránk. Szerelmi, vitézi és istenes versei közül az utóbbiban alkot legeredetibbet.

Ki a költő? Balassi Bálint

Adható 2, 1, 0 pont. Csak teljes név esetén adható az 1-1 pont.

10. Nevezze meg a képen látható költőt! Írja le emlékezetből annak a versének az első két sorát, amelyhez adtunk segítséget is!

A költő neve: Csokonai Vitéz Mihály

A vers 1-2. sora: A hatalmas szerelemnek // megemésztő tüze bánt.

Adható 2, 1, 0 pont.

1 pont adható a költő megnevezéséért, 1 pont adható a memoriterért.

ÖSSZESEN: 20 pont

JAVÍTÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ A SZÖVEGALKOTÁSHOZ

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: EGY MŰ ÉRTTELMEZÉSE

Értelmezze Arany János balladáját! Elemzésében mutassa be A kép-mutogató című mű műfaji összetettségét, a történet elbeszélésének sajátosságait! Elemezze a balladában a bűn – büntetés – bűnhődés motívumát!

Írásműve 500-800 szó terjedelmű legyen!

Arany János: A kép-mutogató.¹⁷

Énekes história.¹⁸

Debreceni sokadalom!¹⁹

Nézz e képre, halld meg dalom:

Szomorú történet esett,

– Kin sok jámbor szív megesett –

E szomorú időben;

Arrul szerzék ez új verset

Ebben az esztendőben.

Első képem azt mutatja:

Grófkisasszonyt feddi²⁰ atyja,

Mér fejére súlyos átkot,

Hogyha az íródeákot

Még tovább is szíveli,

Kihez a sáros cipőjét

Sem méltó megtörlni.

Im haragra lobban arca,

Ősi döllyfe, mély kudarca!

A leány, mint szőke harmat,

Reszket, elfoly; – ajka hallgat,

Vagy, ha mond is, ennyit mond:

Válni nem tud, de meghalhat,

Ősz fején úgy nem lesz gond.²¹

Második kép: hogy az atyja

¹⁷ Arany János a cím után pontot tett. A 17-19. században Európa-szerte elterjedt vásári látványosság volt a képmutogató. A történet epizódjait táblaképre festették, s az előadó elmondta/elénekelte a tanulságos, olykor moralizáló történetet, s közben az egyes jeleneteket ábrázoló képekre mutatott.

¹⁸ A képmutogató által előadott történetet az 1850-es évekig nyomtatásban is árulták a vásári ponyvákön.

¹⁹ Vásár, vásár népe

²⁰ Szidja, korholja

²¹ Apjának akkor nem jelent többé gondot.

A deákot felhivatja.
Íme, ott áll; büszke, délceg,
Viseletén semmi félszeg;
De szegény – csak köznemes:
Grófkisasszony szép kezére
Már ezért sem érdemes.
Szigorún ezt tudtul adja
Grófkisasszony édesatyja, –
S hogy sem esztendő, se' hónap,
Kitelt éve,²² mehet holnap,
Messze ám! nagy a világ.
Mélyet bókol, de csak ott áll
Bátran az írődeák.

„Gróf úr! enyim a leánya,
Szíve, lelke, minden vágya;
Minket senki el nem választ:
Kezét kérem és a választ,
Ha »igen« is, ha »nem« is;
Rangja, fénye, java nem kell:
Elveszem egy ingben is.”²³

Fagy, ütésre, föl nem enged:
Hogy kidobják: szolgát csenget.
Új kép váltja most a régít:
(Nézni kell a vesszőm végít²⁴)
A leányt mutatja, hogy
Ezt sikoltva: „egy ingben is!”
Apja lábához lerogy.

A deákkal hajduk bánnak.
Szőke fűrtit a leánynak
Apja tekeré kezére,
Míntha nem vón' édes vére,
S dobja a legény után. -
Hír nincs rólok, hang sincs rólok
A kastélyban ezután.

Szalma-viskó s falu vége
Ifju párnak menedéke;
Ottan rejtve volna, s boldog,
Ha tudna, vagy birna *dolgot*:
Hanem a természet kér,
S már sohajjal végzi a dal:

²² Letelt az egy évre szóló szerződése.

²³ Hozomány nélkül, egy szál ruhában

²⁴ A vásári képmutogatók hosszú pálcával mutogatták a felfüggesztett tábla megfelelő részeit, miközben verses szöveggel vagy énekkel kísérték a látványt.

»Kis kunyhóban is megfér«.²⁵

Avagy e kéz finom bőre
Áll-e a mosóteknőre?
Kit arasszal így fogunk át:
E derék, bir durva munkát?...
Férje könnyebben veszi:
Savanyú tej neki nem kell,
A fölét ha leeszi. –²⁶

Őszi este, kandallónál,
Az öreg gróf ott szunyókál;
Bög a kémény, künn esik, fú,
Hogy belép egy szolga fiú
S könnyes szemmel odasúg:
»Kapu-rácsnál rongyos nő áll,
Azt mondja, kisasszonyunk.«

»Ha! tépsd le az ebekkel!
Nincs leányom – nem volt – nem kell!«
– Legszomorúbb ez a rajzon,
Ezt ne nézze terhes asszony,
Mert úgy jár, mint amit lát,
Mint a szegény grófkisasszony,
Mikor üzték a kutyák.

Múlik a tél, esztendő is,
Múlat a gróf, feled ő is;
Nappal verseny és vadászat,
Este keres vídám házat,
Hol van élénk társaság;
S időt ölni felkerül ott
Mindenféle furcsaság.

Asztal-írás²⁷ ötvenhatban²⁸
Vala itt-ott még divatban;
Kisdéd asztal egyik lába
Író-eszközt rejt magába:
A körül sereglenek,
Azzal írnak másvilági

²⁵ *Kis kunyhóban is megfér* – „Hiszen két boldog szerelmes / Kis kunyhóban is megfér.« Így végződik SZEMERE PÁL fordításában SCHILLER dala (An der Quelle...) mely a század első felében országzserte zengett, érzélgő ifjak és leányok ajkán.” - Arany János jegyzete a *Kapcsos Könyvben*.

²⁶ „Magsavanyodott a tej”, megunta a kapcsolatot, „leette a fölét”, azaz, ami jó volt benne, azt élvezte. De „magsavanyodott”, megromlott a kapcsolatuk, s a legény elhagyta a lányt.

²⁷ Asztalírás: a halott lélek megidézése asztaltáncoltatással. A közvetítő (médium) irányításával az asztal mozgása „leírja” a halott lélek „válaszait” a még élő hozzátartozóknak az asztal lábához erősített ceruzával.

²⁸ Arany János Nagykörösön még látott „asztalírást” 1856-ban.

Láthatatlan szellemek.

Szép ajak mond: »Gróf úr nem mer
Szóba állni a szellemmel.«
Gróf mosolygva asztalhoz nyúl,
Csak érinti: asztal indul,
 Szalad ujja közt az ón,
S a papírra ez van írva
 Ismert kézzel: »Én, Verón.«
Arcát éri hús fuvallat,
Hátranéz s egy »ah!« szót hallat:
Áll mögötte volt leánya,
Már nem élő, csak az árnya,
 Sápadt, rongyos, – ím, minő!
Karján, alva-é vagy halva?
Egy idétlen²⁹ csecsemő.

»Nem emelek súlyos vádat,
Csak elhoztam unokádat;
Teste nyugszik az enyémmel,
Vad erdőben temeték el, –
 Nézd, ha élne, szép fiú;
Lelke szunnyad, nem költ még fel,
 Nem volt arra ért korú.«³⁰

Mint kit rémes álma zaklat,
Gróf néhány szót félbeszaggat;
Kik ezt látják ott körösleg,
Vélik olyan különösnek,
 Szóbeszédnek tere tág;
A gróf elment; – nem is látja
Többé semmi társaság.

Megy, s bezárja benső zárját
Hívja gyakran holt leányát;
Kulcslyukon kik hallgatóznak,
Csak felét hallják a szónak:
 Amit a gróf *maga* mond;
Szájáról szájra suttogás kél:
 »Csitt... való: a gróf bolond.«

Nem, nem az még: szól, tesz, rendel
Most is mindent értelemmel;
De, ha asztalával írat,
Hogy sebére leljen írat³¹

²⁹ Idő előtt született gyerek. Itt: még világra sem jött magzat.

³⁰ „Lelke szunnyad, nem költ még fel”: még nem született meg

³¹ Ír, gyógyír: orvosság, gyógyszer

És ha lánya megjelen:
Kérdi, kéri, térdén állva:
Engesztelni mit tegyen?

»Nem mondom, hogy »megbocsátok«
Mert nem tőlem függ ez átok;
Míg szívemben élet égett,
Sem táplált az gyűlölséget,
Megtöré csak fájdalom;
Kérjed Istent: *bűnbocsátni*
Nála *több* az irgalom.«
»Monddza hát, hol nyugszik tested?
Gróf atyád már rég kerestet;
Felrakattam új kápolnád,
Aranyozzák büszke tornyát:
Ott nyugodjál, gazdagon.«
»Oh – hová kopóid üztek –
Jobb nekem már a vadon!«

Még egy kép jön, az utolsó:
Márványkőből nagy koporsó;
(Benn egész sort rejt e kripta.)
Címerét most megfordítva³²
Vésték rá a kőlapon:
Ez a sírbolt nem lesz nyitva –
Csak az ítéletnapon.

1877. november 25.

Forrás: Arany János: *Összes művei I.* Szerkesztő: Barta János. Sajtó alá rendezte: Voinovich Géza. Akadémia Kiadó, Bp. 1951, 380-384.

JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ

A **Tartalom** szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha

- I. a dolgozatíró elemzi *A kép-mutogató* című mű műfaji sajátosságait,
- II. a történet elbeszélésének sajátosságait,
- III. elemzi a műben a bűn – büntetés – bűnhődés motívumát.

A **Nyelvi minőség** (szövegszerkezet, nyelvi igényesség) értékelése az általános értékelési szempontok alapján történik.

Lehetséges tartalmi elemek a feladat kiírásának szempontjai szerint:

- I. **A kép-mutogató című mű műfaji összetettsége**

³² A sírkőbe vésett fordított címerrel jelezték: a nemesi család kihalt.

A *kép-mutogató* Arany János utolsó balladája, az *Őszikék* kevésbé ismert alkotása. A mű három műfaj sajátosságait is magán viseli:

- **ballada:** Greguss Ágost tömör ballada-meghatározása: „*Tragédia dalban elbeszélve*”.
 - „Tragédia”, hiszen drámaiság jellemzi. Konfliktusra, krízishelyzetre épül a narrátor által elmesélt történet (a gögös apa megtagadja, kutyákkal üzeti el lányát, mert az az alacsony rangú deákba szerelmes, majd az asztaltáncoltatáskor az apa halott lánya szellemével találkozik, és beleőrül a lelkifurdalásba). A cselekményt jelenetekbe sűríti az elbeszélő (hangsúlyozottan „képekben” láthatjuk, hallhatjuk a történetet), a szereplők párbeszédekben mondják el gondolataikat (A *kép-mutogatóban* az író idézőjelbe tette a szereplői megszólalásokat). A drámai hatást erősíti az ún. „balladai homály”, mely a cselekmény szaggatott, kihagyásos elbeszéléséből ered, s a kihagyás következtében a lineáris olvasaton nyugvó olvasói értelmezésben „homályos” részek keletkeznek, melyeket utólag értünk meg. A műben a leány halála körülményeinek elmesélését hagyja el a narrátor, azt a „vég felől” következtetve értjük meg (Az *íródeák ráunt a szegénységre, s elhagyta terhes kedvesét* („Savanyú tej neki nem kell”). A lány az apjánál keres menedéket. Ám az apa kutyákat uszítottatott terhes gyermekére, aki az erdőben lelte halálát, a meg nem született csecsemő is vele halt. Ugyanígy, a mű végén értjük meg, hogy a lelkifurdalás miatt megőrült grófot is a lánya emlékére emelt kriptá nyelte el, s ezzel kihalt a grófi család).
 - „dal”, azaz lírai alkotás: rendkívüli képi tömörség jellemzi a művet.
 - „elbeszélés”, azaz epikus sajátossága, hogy a jelenetek alapján egy cselekmény bontakozik ki, a cselekménynek vannak szereplői, s van egy narrátor, aki a történetet elmondja. A *kép-mutogató* című ballada jellegzetessége, hogy a történet két idősíkból (a szerelmes ifjak ideje, a képmutogatás ideje), két helyszínen (az elbeszélő által elmondott történet helyszíne konkrétan nem meghatározható /kastély, közeli erdő, benne kunyhó/, a képmutogatás helyszíne a „debreceni sokadalom”) játszódik. Másik jellegzetessége a műnek, hogy a történet egyik szereplője maga a narrátor, a „*kép-mutogató*”, aki történetével szórakoztatja/tanítja a vásár népét.
 - Tematikus csoportosításként a német kísértetballada rokonaként nevezhetjük meg. A városi folklór (*asztaltáncoltatás, képmutogatáskor előadott ponyvatörténetek*) /népi babonák, mágikus hiedelmek balladája. Stilisztikai szempont alapján a romantikus (*rémromantikus történet – szellem megjelenése*), műfajilag a románcos balladák közé tartozik, szerkezeti szempont alapján egyszólamú, egyenes vonalú ballada. A balladának két epikus perspektívája van: egy archaikus valóságtudatot őrző, irracionális elemekkel átszőtt múltbéli eseménysor, illetve egy valóságos, hétköznapi, a vásári mutatványos világa, de ez utóbbi nem rendelkezik önálló történettel.
- **románc:** A balladával rokon műfaj, de a cselekményszál kevésbé szaggatott, „cselekményét az epikai végzet vezérli” (Greguss), azaz az epikus sajátosság sokkal erőteljesebb, mint a balladában, a hangneme is derűsebb.

Arany kései balladáira, így *A kép-mutogatóra* is az jellemző, hogy a románc irányába tolódik a ballada, azaz a románc műfaji jegyei megfigyelhetők:

 - folyamatosan előrehaladó előadás – ezt a képmutogató előadása biztosítja. A folyamatos előadást alátámasztja a „mutogatás”, azaz a történet képi megjelenítése, ami – feltételezhetően – kiegészíti a verbális előadást.

- Az értelmezést megnehezítő kihagyás az egész szövegre nem jellemző.
- **énekes história:** az alcímben megjelölt szerzői műfaj-meghatározás.
- Vásároknak a 17-19. században példázatos, olykor moralizáló rémtörténeteket meséltek a szerzők, melyeket kintornán (verkli) kísérttek, esetleg énekeltek. Később ezeket a történeteket kinyomtatták, s a vásároknak ponyván árulták.
- A szereplők nem önálló karakterek, így lélektani-tudati fejlődésüket nem látjuk, az alakok meseszerűek, a vásári ponyvatörténetek kliséi. Történetük mégis példázatos, morális intelmet rejt.
- A képmutogató által előadott történet is példázat a családokat felemészítő előítéletről, az irgalomról, illetve annak hiányáról, a mértéktelen gőgről és határtalan indulatról, kegyetlenségről. Amíg a képmutogatók, az „énekes históriák” a történetet ismertették és magyarázták, Arany János a műfajt és a szituációt utánozta. Ezt igazolja a cím és az alcím is.

A három műfaj keveredése sajátos szövegépítő technikára vall, a három műfaj műfaji sajátosságai „gyengítik” egymást. A ballada tragikus drámaiságát meseszerűvé változtatja az énekes história és a románc. Míg a románc általában szerelmi történeteket mond el, az énekes históriában a szerelmi történetről az apára kerül a hangsúly.

II. A történet elbeszélésének sajátosságai

- A képmutogató tipikus szereplője volt a vásári forgatagnak. Valószínű, hogy Arany János diákkorában találkozott ilyenekkel a debreceni vásároknak.
- A műfajnak megfelelően a mutatónyos a nézőkhöz fordul, megszólítja őket, s a maga „reklámját” megteremtve dicséri legújabb (tehát még soha nem láthatott) történetét. Az általa írt történet hangsúlyozottan kitalált („*Arrul szerzék ez új verset/ Ebben az esztendőben.*”). Az utolsó versszakban jelzi az előadás végét, azzal, hogy az utolsó kép következik.
- A történetet meséli/énekli, közben a mutatópálcájával irányítja a nézői/hallgatói figyelmet. Kiszól a nézőkhöz, folyamatosan kapcsolatot tart velük („*Első képem*”, „*Második kép*”, „*Legszomorúbb ez a rajzom*”, „*Nézni kell a vesszöm végét*”...), ezáltal a hangsúly a történetről a történetmondásra helyeződik. Produkcióvá válik. Az író/mesélő/mutogató főszereplő lesz, míg az általa elmondott történet ennek a szerepnek rendelődik alá. Jó dramaturgiai érzékkel, az általa elmondott történet tragikus végét már nem kommentálja, itt a kihagyást erőteljesebbnek is érezzük.
- Története példázat, az apa megítélése Isten joga.
- Mivel a narrátor központi alakká válik a műben, a cím is ezt támasztja alá, a képmutogató a költő allegóriájaként is olvasható: írja, előadja énekét, ezzel adja el a vásáron azt. Szórakoztat, tanít, ám mégis vásári mutatónyos marad, akire csak néhány ember figyel. A költemény pedig a közönség ízlésének kell, hogy megfeleljen. Alakja felidéz az alkotó művészt és a színészt, illetve a mutatónyost is.
- Mivel a történetet folyamatosan távol tartja magától az elbeszélő, hangsúlyozottan külső narrátor, aki nem akar mindent tudni, ezért az általa elmondott történetről az olvasó is távol kerül, moralizáló történetként olvassa azt. Ezt elősegíti, hogy a narrátor nem mutatja be a lélektani folyamatokat, csak ezeknek a folyamatoknak a következményét (lány halála, apa megtévelyedése). Ennek következménye, hogy a büntetést jogosnak érezzük, de elmarad a katarzisz.

III. A bűn – büntetés – bűnhődés motívuma

A mű bűn–büntetés–bűnhődés motívuma a mű erkölcsi olvasatának alapja. Arany a keresztény világkép alapján fogalmazza meg ezt az erkölcsi tételt: a világrendet megsértő bűnös megítélése Isten kezében van („ítéletnap”). A legnagyobb büntetés pedig a lelkipurdalás következtében kialakuló zavar, később az örület.

Mivel a történetmondásra, az énekes história műfajra kerül a műben a hangsúly, érezzük, értjük a morális tanítást, ám a szereplők meseszerű karakterével, a lélektani ábrázolás tudatos elhagyásával a bűn–büntetés–bűnhődés motívum kevésbé hat drámai erővel, mit más Arany-balladában (pl. Ágnes asszony, A walesi bárdok, V. László...).

A ballada megmarad a keresztény világrend törvényei között. Bár az apa átlépte annak határait, büntetését (örülete, családja kihalása) az olvasó jogosnak véli. Az elmesélt történet erkölcsi tanítása azért is rögzül az olvasóban, hiszen a mutatványos szólamának ez a létszemléleti alapja.

Arany János az 1870-es években egyre keserűbben tapasztalta, hogy mindaz az érték, amiben hitt, „divatjamúlt” lett. A régi értékeket éneklő mutatványos ezért is lehet önarckép. A helyszín, a szituáció és az elmondott történet összetettsége, a görög sorstragédiákat megidéző témája és dramaturgiája ellentmondanak egymásnak. A nagy eszmék vásári mutatványok témái, a cél a szórakozás, a mulattatás. A *kép-mutogató* a század utolsó harmada értékválságának, kulturális létállapotának allegóriájaként is olvasható.

Mindhárom szempontra kitérő, koherens, szövegközpontú értelmezés elfogadható.

JAVÍTÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ A TÉMAKIFEJTŐ DOLGOZATHOZ

Mutassa be az ősz megjelenítésének sokszínűségét a magyar irodalomban! Fejtse ki az ősz-értelmezések kétarcúságát, az ősz-toposz létértelmező szerepét néhány / legalább két-három szabadon választott költemény alapján! Dolgozatában különböző korok szerzőinek műveiből válogasson!

Írásműve 500-800 szó terjedelmű legyen!

A **Tartalom** értékelése során akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó a feladatban megadott szempontok mindegyikét meggyőzően kifejti, azaz

- a téma kidolgozása szempontjából releváns műveket választ,
- bemutatja az ősz toposzának kétarcúságát, sokszínűségét a választott művekben,
- különböző korok szerzőinek műveiből válogat.

A **Nyelvi minőség** (szövegszerkezet, nyelvi igényesség) értékelése az általános értékelési szempontok alapján történik.

Lehetséges tartalmi elemek:

- Az ember életének állandó vonatkoztatási pontja az idő, amely elsősorban múltként jelenítődik meg, mégpedig úgy, hogy valójában nem az idő múlik, hanem az emberi élet múlik el.

- A természet meg nem állítható folytonos múlásában az évszakok váltakozása természetszerűleg kapcsolódik az emberi élet (el)múlásához. A művészet általában, és ezen belül a költészet ennek az érzékelhető váltakozásnak az emberi életben betöltött szerepét ragadja meg, a költészet az évszakok ciklikus megismétlődésének szimbolikus jelentést tulajdonít.
- Az évszakok analógiásan a születéstől az érett életszakaszon át az öregedésig és az elmúlásig terjedő emberi életpályával kapcsolódnak össze, annak szakaszait jelképezik. Ennek megfelelően az ősz elsősorban az elmúlás, a vég közeledtének allegóriája a művészetekben, így az irodalmi (és különösképpen a lírai) művekben elsődlegesen az elmúlás, az elfogyás, az értékvesztés gondolata társul hozzá. A számvető, az érték- és időszembesítő alkotásokban az ősz az aktív életszakasz lezárásának szinonimája.
- Alapvető szembenállást és egyben művészi konfliktusforrást jelent, hogy amíg a természeti ciklusokban a körforgás a születés-érés-elmúlás-halál ciklust követően a folytonos újjászületéssel végtelen körforgást eredményez, addig az emberi élet pályáíve adott ponton keletkezik, majd adott ponton megszakad. Ez a tény elégikusságot, az elmúlás miatt érzett fájdalomérzetet eredményez az ősz megjelenítő művészeti alkotásokban. A lírában a szubjektum jellemzően a meg nem valósult vágyakat és álmokat, az elszalasztott lehetőségeket társítja az őszi tájhoz, a természet látszólagos vagy valós pusztulásához.
- A világ azonban szimbolikusan újrateemtődik. A természet minden évben legalább egyszer mintegy megismétli a világ teremtését: a teremtett világ megszületik, majd darabjaira hull, de – a ciklikusság jegyében – újjászületik. Ezzel szemben a lírai alkotásokban az őszi tájlemek előfordulásainál nem ez a meghatározó élmény, hanem sokkal inkább az, hogy az ősz a lezárás, a révbe érés, a megállapodás korántsem pozitív előjelű szakasza, ezért sokkal inkább a befejezés, a lezárás érzete kapcsolódik hozzá, mint az újrakezdés lehetősége.
- Ugyanakkor a költészeti hagyományban az őszhöz társítható képek és képzetek elemei nem kizárólagosan az elmúláshoz, az értékvesztéshez kötődnek. Az ősz természeti képeihez, az általa teremtett képzetekhez különböző korokban (pl. a romantikus költészetben, a századforduló szecessziós lírájában, a modern és posztmodern költészetben) a nyugalom, a megnyugvás érzete társul, egy olyan állapoté, amelyből van felébredés. Ilyen értelmezésben az ősz, szemben a hagyományos jelentéssel, nem a halál, hanem – a természethez hasonlóan – a megújuló élet szimbólumává válik a lírai alkotásokban.
- A magyar költészeti hagyományban a szerelmi vagy hitvesi lírában az ősz természeti vagy szimbolikus ábrázolása – az elmúlásnak, az élet mulandóságának ellenpontjaként – a megmaradást, a bemutatott élethelyzet meghittségét hangsúlyozza, valamint a szeretettel és szerelemmel együtt járó gyöngédséget is megjeleníti.
- Az ősz általában az öregkor, az elmúlás, a hanyatlás, a csendes rezignáltság, az élet múlásának fájdalmas képét idézi, de nem kizárólagosan ezt a többletjelentést hordozza. Legalább ennyire fontos az évszaknak a nyár beteljesülése és a tél teljes kiüresedése közötti átmeneti jelentése. Az ősz a nyár kiteljesedésére emlékeztet, ugyanakkor a közeledő tél teljes értéktelenségét is előre jelzi: ez a kettősség szerves részét képezi az őszábrázolásoknak.
- Az őszelő termékeny gazdagságának bemutatása jellemző motívuma a mindenkori magyar lírának (pl. fény, meleg, aratás, szüret, gyümölcsérés), jellemzően együtt és egyszerre jelenik meg az ősztű jellemző természeti képeivel (pl. sötét, csapadék, hervadás, kietlen és végtelenül kiüresedett táj). Ez az ellentétekben megjelenő

kétarcúság – éppen a sejtelmes sokszínűségével – általában gazdagabb jelentést teremt, és többféle, sokrétűbb értelmezési lehetőséget kínál, mint a nyár vagy tél egyértelmű értékhozása.

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni.